

GOÑIBARKO EUSKARA XVIII.MENDEKO SERMOIETAN

Donostia, 1980-VI-27

Francisco Ondarra

Euskaltzainburu jauna,

Euskaltzain Jaun-Andreak, agur!

Munarrizko sermoiak

Duela ia hirurogei urte izan ziren arkituak lan honen iturri nagusia izango diren sermoiak. Garai hartan Intza'r Damaso A. Euskaltzaindian sartzeko hitzaldia prestatzen ari zen eta handik eta hemendik gaiak biltzen. 1921. urtea zen hura. Fernando Ak. —Mendezako Fernando dela uste dugu, arabar kaputxinoa— Munarrizko parrokian, Nafarroako Goñibarren, arkitutako sermoi bat ekarri zion, eta gehiago ere bazirela jakin-arazi zion. Damaso A. belaxe konturatu zen literatura aldetik ez zuela baliorik batere sermoi harrek, baina aditz jokoaren aldetik eta eskualde hartako euskararen lekuko bezala, oso interesgarria zela, eta eskatu zion parrokuari gordetzeko eta ez austeko, eta aukerarik izanez gero bialtzeko besteak ere, bere lana obeto egiteko beharrezkoak zituela ta.

Ez dakigu noiz eta nola, baina agirian dago Damaso Ak. eskuratu zituela Munarrizko parrokuari eskatu zizkion predikuak. Bere sarrera itzaldian aipatzen ditu agiri hauek eta zenbait aditz jokoren berri ematen du; bestalde, apez etxean arkituak izan zirela esaten du (1). Aspaldi hontan Iraizozko Polikarpo Aren. kontura egon dire, berak gorde ditu, gehienak irakurri eta jakingarriak atera. Bere eriotzea hurbil zegoa sumatu edo, eta hil baino zenbait hilabete lehenago nere kontura utzi zituen, nik gorde eta ixtudiatu nitzan.

(1) INTZA'r Damaso Aita. "Nafarroako aditz laguntzalea", *EUSKERA*, II (1922), 11 z., 26.

Zenbat diren

Sermoiak 54 dire eta badago gainera, eri dagonari ongi hiltzen laguntzeko horri bat. Ia denak osorik daude; baina 23. predikuan horri baten erdia falta da, ezker-eskubi, eta 36. sermoia ez dago osorik ta 37. a ere ez. Badira baita ere, 6 hitzaldi erdaraz, euskarazkoen garai berekoak, baina eskuak ez dire berdinak. Erdarazko hoietako batean esaten zaigu nun eta noiz izan zen predikatua, hots, Izun 1707. urtean eta Arazurin 1732. urtean: baita ere Asiain, Etxauri eta beste herriren batean. Ez du honek esan nahi herri hoietan euskara galdua zegoenik, bada, hain zuzen, Izun izan zen predikatua euskarazko dotrinetako bat, eta 50 urte geroago predikatua ere.

Nork idatziak diren

Ezin dugu esan nork idatzi zituen, baina amabi bat idazle badirela badakigu. Esku asko dire, eta esku bakoitzak euskara berezia du, zenbat esku hainbat euskara, beraz 12 bat autore. Gehiena idatzi duenak, 16 eman dizkigu; gutxienak sermoi bakar bat utzi digu.

Berrienak karmeldar batek eginak dire, XIX. mendean; hoietako batean —nere sailetan 53. sermoian— hau irakurtzen dugu: “Ayta lumbier nere erreligionetaco Ayta D.º batec” (9v.º, 2, 8). Aita Lumbier XVII. mendeko teologu eta predikari bat izan zen, karmeldar oinetakoduna (2). Besteren bat frantziskotarra edo kaputxinoa izan daiteke, 47. predikuan leitzen bait dugu: “gure Aite S. franciscoc” (2v.º, 1, 3); sermoi bakar baten egilea dugu hau. Beste erlijiosoren bat ere badaiteke izatea autoreen artean; baina pentsa daiteke gehienak herrietako apaizak izan zirela, gero sail bakoitzaren zehetasunak emango ditugunean esango dugun bezala.

Noiz idatziak

Gehienak, hala uste dugu, XVIII. mendean izan ziren idatziak, zaharrena 1743. urtean. Dudarik gabe, 23 mende hortakoak dira, eta zazpi XIX. mendekoak; besteak XVIII. mendekoak edo XIX. mendearen hasierakoak izan daitezke. Bai euskarazkoak eta bai erdarazkoak XIX. mendean izan ziren berriz predikatuak, 1817.etik aurrera eta 1832.era: beraz, garai hartan denak norbaiten eskuetan zeuden bildurik. Badago arrazoirik pentsatzeko besterik ere izango zuela eta galdu egin direla, edo oraindik gorde eta estalirik daudela.

(2) LUMBIER Raymond, carme chaussé, théologien et orateur (1616-1684). *Dictionnaire de Théologie Catholique*, IX (1926), première partie. Mäs breve en *Espasa*, s. v.

Euskara nongoa duten

Lehen esan dugun bezala, zenbat esku edo idazkera hainbat euskara, beraz 12 edo 13 euskara, gure ustez. Lau ez beste guztiak Nafarroako euskaraz daude; lau hoiak —43.enetik 46.erainokoak— gipuzkoarren batek eginak direla esango genuke, baina saiatzen da nafar kutsua ematen. Besteak Goñi eta Oltza aldekoak; eta ezin dugu oraindik esan Ultzama edo Ezkabarte aldekoaz ote dauden beste zenbait, edo horko kutsuarekin. Baztango aditz jokoak ere ageri da zenbaitetan, hots, XIX. mendean karmeldarrak idatzi zituenetan.

Euskara nolakoa den

Bat-banaka emango ditugu sail bakoitzaren zehaztasun bereizgarriak; baina lehenbizi goi-nafar hegoaldeko euskalkiaren bereizgarri nagusiak aipatuko ditugu, horretarako gure aurrekoak —Bonaparte, René Lafon, Angel Irigaray, Juan Apecechea, Manuel de Lecuona, Policarpo de Iraizoz etab. (3)— esan dutena gogoan hartzen dugula.

Goi nafar hegoaldekoaren bereizgarriak

1. *-n* galdu egiten da lehenaldian: *ze* ‘zen’, *zue* ‘zuen’, *zego* ‘zegon’. Baina esaldi konposatuetan ez da galtzen, gorde baizik: horrela, erlatiboetan eta abar.

2. *-ki* atzikia erabiltzen da *-kin*’en ordez: *gizonareki*.
3. *-s* atzikia erabiltzen da *-z*’ren ordez: *gizonas*.
4. *-sko* atzikia *-zko* atziki konposatuaren ordez: *egiasko*, *gizonesko*.
5. *-st-* bihurtzen da askotan arteko *-zt-* bikotea: *estute*, *tuste*.

Fonetika eta morfologia aldetik horiek dire bereizgarriak nabarmenak, azaletik eta sakondu gabe begiratuta.

(3) BONAPARTE, Louis-Lucien. *Le verbe basque en tableaux*. Londres, 1869.

LAFON, René. “Sur la place de l’aezcoan, du salazarais et du roncalais dans la classification des dialectes basques”, *Pirineos*, XI (1955), 109-133 (batez ere 117 eta 127-128).

IRIGARAY, Angel. “Nuevos documentos para el estudio del vascence alto navarro meridional”, *IV Symposium de Prehistoria Peninsular*, Pamplona 1966, 261-269.

APECECHEA PERURENA, Juan. *Joaquin de Lizarraga (1748-1835). Un escritor navarro en euskara*, Pamplona, 1978 (bere beste lanetan ere bai, baina hontan batez ere).

LECUONA, Manuel de. “Textos Vascos del siglo XVIII, en Tierra de Estella”. *Fontes Linguae Vasconum*, 1973, 369-390.

IRAIZOZ, P. Policarpo de. “Versos euskéricos del siglo XVIII”. *Fontes* 1976, 65-75.

A bokalaren itxidura edo inflesioa

Badago gure sermoietan, denetan ez baina zenbait sailetan bai, beste fonetismo bat, orain Baztan'en, Ultzama'n eta abarretan egiten dena. Fonetismo horretan, *a* bokala *e* bihurtzen da, *u*, *i*, *ñ* eta *ll*ren ondoan agertzen denean. Zenbait kasu bereizi ditzakegu hemen:

1. *u-a* aldatu eta *u-e* egiten da: *fundedore*, *au de*.
2. *i-a* berriz *i-e* egiten da: *arime*, *andibet*.
3. *a-u* oso gutxitan *e-u*: *deuquete* (27, 1v.º) 'daukate'.
4. *a-i* askotan *e-i*: *neiz*, *geisto*.
5. *a-ñ* ere *e-ñ*: *beñe* 'baina', askotan *i* epentetiko bat sortzen dela: *dei-ñu* 'dañu'.
6. *ñ-a*: *ñ-e*, eta hola *bañetu*, *entrañe*.
7. *a-ll* ere *e-ll*: *mellu* 'mallu', *eillegatu* 'allegatu'.
8. *ll-a* ere bai: *mellerik* 'mellarik'.
9. *i* eta *ñ*ren eragina zenbait aldiz aurrera eta atzera batean ailegatzen da: *beñe* 'baña', *engeñetu* 'engañatu' eta *beite* "bait da'.

Fonetismo hau dela-ta, hitzak oso aldaturik gelditzen dira batzutan: *emein* 'emanen', *joein* 'joanen', *beite* 'bait da'; eta hori bera dela-ta, arkituko dugu *Eingeru* eta ez *Aingeru*, *belorrei* 'bela' eta ez *belorrai* etab. Bestalde, gerta daiteke ere noizean behin *e-u* aldatu eta *a-u* bihurtzea, beraz *e* hori ireki edo zabaltzea: *zauque* 'zeukan', *daus* 'deus', *zaure*, *naure* eta *gaure*.

Sail bakoitzaren zenbait bereizgarri

1. Sail honetan sei sermoi sartzen ditugu (1-6), 1743. urtetik 1753.erairakoak. Autorea nor eta zer izan zen ezin dugu esan; baina bere euskara, sintasia batez ere, gaizkara dela ezin ukatu. Fonetika eta morfologian, ia beti *-ki* eta *-s* erabiltzen ditu, beti *-sk-*, bainan ez du inoiz kentzen *-n* eta ia beti *-zt* dakar; ez da ia inoiz ere gertatzen *u-a* eta *i-a*'rekiko fonetismoa. Hiztegian, ikusgarriak dire *compañea* (I. sermoi, 2. orrialde, I. parrafu), *arrazobea* 'arrazoia' (2, 1v.º, 3) *gogortasona* (1, 2, 1), eta aditzean *egin dechagun* 'ditzagun' (4, 2, 2), *ecuszachaten* 'zaitzaten' (1, 2, 1) eta holakoak, Ultzama aldean arkitzen diren bezalakoak. Sintasian aipatuko dugu "final" direlako esaldiak egiteko agertzen den *salbazecoz* 'salbatzeko' (2, 1, 1), eta horren antzekoak.

2. Lau sermoi (7-10); XVIII. mendekoak edo XIX. mendearen asiera-koak. Autorea parrokokuren bat izan daiteke, esaldi hau arkitzen bait dugu sermoi horietako batean, tabernaz mintzatzen ari dela: "gure erricoa" (7, 5v.º,

2). Aurrekoak eta hurrengo hamaseiak baino euskara garbiagoa dauka, aberatsagoa da hiztegiaren aldetik. Sintasia ere aurrekoak baino hobea du, ez ordea hurrengo hamaseitakoa bezain ona; hala ere ergatiboan huts egiten du zenbait aldiz. Fonetika eta morfologia: beti *-ki*, ia beti *-s* eta *-n*, beti *-zt-* (baina *gaisto*) eta *-sk-*; fonetismorik ez *u-a* eta *i-a* arloan. Saileko lehenbiziko predikuan, *h-* asko; oso gutxi hurrengo bietan eta frango xamar laugarrenean; *-h-* ren bat hitzaren barruan: *ihartuac*, *iho* 'eho', *auhec* (bi aldiz). Aditzean hauek ditugu, besteak beste: *huduquibeche* 'iduki bitzate' (7, 4v.^o, 2), *guardachezu* 'guarda itzazu' (8, 3, 2), beti *-che-* eta ez *-cha-*.

3. Hemen hamasei "doctrina" sartzten dira (11-26). Hauetaz gero hitz egingo dugu.

4. Bost sermoi (27-31), XVIII. edo XIX. mendekoak. Parrokuren batek eginak, beren sintasia gaizkara da, eta euskara Goñi aldekoa izan daiteke. Fonetika eta morfologia: *-kin* (sic) eta *-s* beti (baina *berriz*), ez du beti galtzen *-n*, beti ipintzen *-st-* eta *-sk-* (bainan *ezkerra*), *h-* ia bat ere ez, datibo pluralean *egui*; *u-a* eta *i-a* normalki *u-e* eta *i-e* bihurtzen. Hiztegian: *issiiñc* 'pizturik, allumé' (27) (aparte dagoen papertxo batean), Bonaparte'k Goñikoa bezala ematen duena (Oltzan *ichiki* delarik). Aditzean, *goude* 'gaude' (28, 3, 6), *zoude* 'zaude' (30, 2, 4), *deuquete* 'daukate' (27, 1v.^o), *doden* 'dauden' (27, 1v.^o), *duze* 'duzue' (27, 1) eta *zace* 'zazue' (27, 1). Azkeneko biak Goñi aldekoak, Oltzakoak *ducie* eta *zacie* direlarik.

5. Lau sermoi (32-35), aurrekoen garaikoak, horietako bat —32. predikua— 1822.urtean berriz predikatua. Beren idazleak, Bizkai aldeko erlijiosoren bat izan daiteke, Larramendi zalea, sintasia txar xamarra du, ergatiboa gaizki ipintzen du eta beste hutsik ere badago aditzean: *digu* 'gaitu' -ren ordez eta horrelakoak. Lehenbiziko sermoian zenbait gauza zuzendurik, lerro tartean eta, beste hiruetan gauza asko zuzendurik, ia borradore bezala zenbait tokitan. Fonetika eta morfologia: Ia beti *-ki* eta *-s*, gutxitan *-n* eta horietatik batzuek zuzentzaileak erantsiak; ia beti *-zt-* eta *-sk-*; oso bakan *h-* ren bat; *u-a* eta *i-a* aldatu gabe gelditzen; datibo pluralean *-eri*, ergatibo transitibo plurala *-ek* dela uste dugu. *Gañin* (32, 1, 2) eta *oianin* (34,1,1) 'gañean' eta 'oianen' esateko. Hiztegian, *urrundea* eta *urrundetu* (32,1,2) 'ausencia eta ausentarse', Larramendiren hitzak noski, beste hauek bezala: *ugemarra* (34,1v.^o,1) 'sirena', *escumaquilla* (34,3,2) 'bastoi' eta *ceaguigurteco*, *edo idolatriasco* (32,2,2). Aditzean, Bizkaiko *guengozan* (33,3,4) arkitzen dugu, baina zuzentzaileak aldatu eta *gueunden* bihurtua; Oltza aldeko *zacie* (32,2) eta *ducie* (ib.) ere badira. Erakusleetan, *gauzagau* (32,1,3) eta *guizongoni* (33,21): lau bat aldiz guztira.

6. Bi sermoi (36-37), XVIII/XIX. mendekoak. Sintasia eskasa dute, ergatiboa ez dago beti ongi, aditza ere ez. Fonetika eta morfologia: Ia beti *-kin* (sic), beti *-s*, batzutan *-n* eta bestetan ezer ez, *u-a* eta *i-a* gehienetan aldatu gabe, datibo plurala *-egui*. Hiztegian, *ellementu* (36, 1), *merchede* (36, 2 v.º), *lurra* eta *llurra* (36, 1 v.º) etab. Aditzean, *degu* eta *dugu*, *doque* 'dauka'

(26, 2 v.º, 2), *dira* 'dit' (36, 2 v.º, 2), *zaida* 'zait' (36, 1) eta Goñi aldeko *zace* (36, 2) etab.

7. Hiru sermoi (38-40), XVIII/XIX. mendekoak. Idazlea parrokuren bat da, honela leitzen bait dugu prediku batean: "Eliza ontan, ta nere puebloan" (38, 3, 1). Aurrekoak baino euskara hobea, ia hamasei sermoiko sailekoak bezain ona. Fonetika eta morfologia: ia beti *-ki* eta *-s*, esaldi konposatuetan bakarrik *-n*; *-zt-* gehiago, *-sk-* beti (gutxitan arkitzen), *h-* oso bakan (*hume* eta *honesiceco*), datibo pluralean *-egui* eta *-ei*, ergatiboa *-ek* gehienetan, *u-a* eta *i-a* gutxitan aldatzen. Hiztegian, *mendi* eta *oyan* erabiltzen ditu, eta Goñi aldeko *isiguin* (40, 3, 1) edo *itssiguicen* (40, 3 v.º, 1) 'irazeki', baita *itsaguizazu* ere (40, 3 v.º, 1). Aditzean, *dramagu* eta Goñi aldeko *duce* 'duzue' (38, 4, 1).

8. *saila*, sermoi bat (41), XVIII/XIX. mendekoa. Eskua aurreko hiruena bezalakoxea da, baina hala ere aparte ipintzen dut, ez bait nago horretaz seguru, eta beste arrazoirik ere badago hortarako. Euskara on xamarra. Fonetika eta morfologia: *-ki* ia beti, *-s* beti, *-n* beti kentzen (baina konposatuetan gordetzen), *-st-* beti, *-sk-* ezin esan, *u-a* etc. ia beti aldatzen, *-ogui* (4) datibo pluralean, *-ek* beti (?). Aditzean: Goñi aldeko *duze* (41, 3, 2).

9. *saila*, elizakoak hartzen laguntzeko horri bat (42). Parrokuren bate-na; euskara ona, Goñi edo Oltza aldekoa. Fonetika eta morfologia: beti *-ki*, *-s*, *-zt-* eta ia beti *u-a*, *i-a* aldatzen, *-egui*; *-ek* ezin esan. Hiztegian: Goñi aldeko *iche* (42, 1 v.º) 'etxe'.

10. *saila*, lau sermoi (43-46), goikoaren garaikoak. Sermoiegileak Gipuzkoa aldekoa dela ematen du, bere euskara ez da Nafarroakoa, hemengo kutsua ematen saiatzen bada ere. Fonetika eta morfologia: ia beti *-kini* (hiru aldiz *-kin*), beti *-z*, *-n* eta *-zt-*; *h-* ez; ez dira aldatzen *u-a*, etc.; *-oi* datibo pluralean; *-zat* eta *-gandik*. Hiztegian: *arrazoi*, *beste*, *ateratu*, baina *orditu*, *beza-la*, *aniz*, *aiziñean*. Aditzean: beti *det*, *dala*, *naizala*, *diozcazu*, *didiñ*.

11. *saila*, sermoi bat (47), aurrekoen garaikoa. Autorea frantziskotarra edo kaputxinoa dela uste dut, honela esaten bait du: "gure Aite S. franciscoc" (47, 2 v.º, 1); aipatzen du baita ere "Jacopone Beato-ore" (3, 3). Euskara ez da txarra, Goñi aldekoa. Fonetika eta morfologia: beti *-ki*, *-s* (baina *verriz*); *-n* kentzen esaldi nagusietan; beti *-st-*; beti (?) *-sk-*; bost aldiz *h-*; ia beti *u-a*, etc. aldatzen; *-egui* datibo pluralean; beti (?) *-ek*. Hiztegian: beti *Juangoicoa*, Goñi aldeko *lore* (Oltzan *flore*); aditzean Goñi aldeko *duze* 'duzue'.

12. *saila*, sermoi bat (48), 1758. urtekoa. Euskara on xamarra darabil. Goi nafarra, baina egoaldekoa ote? Fonetika eta morfologian: *-ki* ia beti, *-s* beti; *-n* beti ipintzen, *-zt-* ia beti; *ua*, etc. ez aldatzen; datibo pluralean *-ai*

(4) Hau bakarrik arkitzen dugu: "sufritu beartugule *gaurogui* itendaquizquigun *agra-bioac*" 2 v.º; eta *guziogi* 1 v.º ere bai.

(bein *-ei*). Hiztegian: *iche*, *bost*, *mendi* eta *oian*, *atera* eta *aberasa*; aditzean: *chegun* ‘ditzagun’ (48, 3, 2).

13. *saila*, zazpi sermoi (49-55), XIX. mendekoak. Autorea karmeldarra da, honako hau esaten bait du: “Ayta lumbier nere erreligionetaco Ayta D.^o batec” (53, 9 v.º, 2), eta goian esan dugun bezala, A. Lumbier XVII. mendeko karmeldar bat izan zen, teologu eta oradore handia, Nafarroako Zankozan jaioa. Euskara interesgarri xamarra, oro har, akats haundiak ere izan arren: ergatiboa gaizki askotan, aditzean singularra eta plurala nahasten etab. Gauza asko tatxaturik, lerro tartean ezarririk eta abar. Euskalkiak nahasirik: Oltza aldekoa eta Baztango zerbait; adibidez, aditzean *dacu* ‘digu’ (50, 3 v.º, 2), *dabetedan* ‘dietetan’ (49, 2 v.º) eta gehiago. Esan daiteke autorea baztandarra dela eta bere euskalkia eta Oltza aldekoa edo nahasten dituela. Fonetika eta morfologia: gehienetan *-kin* eta *-z*; ia beti *-n* ipintzen; *-zt-* gehienetan; *-zk-* eta *-sk-* erabiltzen; *-zat* atzizkia *-dako*’ren orde. Hiztegian, *arzai* (49, 1, 2), *arzain* (49, 2, 2) eta *arzañac* (49, 1 v.º, 3), *sortu* (beti hola) ‘jaio’, *presuna* ‘pertsonea’, *arrazoin* (50, 4, 1), *arrazoñez* (ib.), *christiño* (50, 3, 2) eta beste. Aditzean *dacu* eta *digu*, *ducie* —Oltza aldekoa— eta *duzee*.

Goñibarko euskara Munarrizko sermoietan

Hirugarren saileko hamasei sermoi edo doktrinak —izen hau ematen die beren egileak— izango dira gure iturri eta oinarri nagusia. Ez dakigu nork izan ziren idatziak, baina esan dezakegu parrokiaren bat dela. Garbi ageri da hau 20. dotrinaran —hamaseiko sailean 10.a da—, esaten bait du: “arimen cargue dauquegun sacerdote ogui” (20, 1, 1), “guri, zuen arimen artzei ogui” (ib.), “Xto gure arimen arteieic manatzen digu guciogui, niri, eracutsitzadela, eta zuegui...” (ib., v.^o, 1). Hamasei sermoi dira berak idatziak, baina gehiago ere idatzi zituen noski, bost dotrina prometatzen bait ditu konfesioaz (15, 5 v.º) eta ez dira hemen agertzen. Ezagutzen ditugunak, 1755. eta 1773. urteen tartean izan ziren predikatuak. 136 Horrialde, 210/215 X 147/154 mm.; makinaz aldaturik, 132 folio betetzen. Euskara ona dutela uste dugu, gero eta hobea sintasiaren aldetik; hiztegian, erruz hartzen ditu erdaratiko hitzak. Euskalkiz, garbi dago goi nafar egoaldekoaz daudela eginik, bere legeak bete betean gertatzen direla.

Goñibarko euskaraz

Ibar honetako euskara nolakoa zen ezagutzeko, Bonaparteren lanetara jo behar dugu. Noizean behin aipatzen du bere *Le verbe basque en tableaux* (5) izeneko lanean. Bainan badago beste lanik, autore honek berak egin eta

(5) Ik. Deuxième partie. Observations, X, XII, XXV, XXVII; eta Oltzakoaz: X, XI, XII, XXV, XXVII, XXIX, XXX eta XXXI; Gares edo Elkanokoaz: XII, XIX, XXIII, XXV, XXVII eta XXX.

argitara gabe gelditu direnak, eta horregatik ez direnak oso ezagunak eta ixtudiatuak, gure ustez. Bizkaiko Aldundegiko Arttxiboan daude gorderik horietatik zenbait, Elkano, Gares, Oltza eta Goñiko euskalki bariantek ekartzen dituztenak, herri edo ibar horietako hiztegi eta aditz-jokoen bilduma bat egiten dutela, fonetika aldetik ere interesgarriak (6). Gure sermoi hauek Goñi ibarrean izan bait dira arkituak, berezko zen pentsatzea ia horko euskaraz ote dauden idatziak. Bestalde, horietako bat —13. predikua— Izu'n izan zen predikatua, goian esan dugun bezala, beraz Oltzako Zendea; sail honetako beste hamabostetan —hirugarren saila da hau— ez du inoiz ere esaten non izan zen predikatua, noiz izan zen beti esaten duela. Gainera, lehenago esan dugun bezala, badira erdal sermoiak ere, eta horietako batean jakinarazten zaigu non izan zen predikatua, hots, Asiain, Etxauri, Izu, Ororbia (?) eta Arazuri'n. Goñi eta Oltza inguruan ari gara bada. Bonaparteren hitz zerrendak ikusten baditugu, konturatuko gara alderdi honetako euskara dela, eta ez Elkano edo Gares aldekoa, gure sermoien euskara. Ikus ditzagun zenbait hitz:

<i>Elkano</i>	<i>Gares</i>	<i>Oltza</i>	<i>Goñi</i>
lañu 'brouillard'	lañu	laño	leiño (64)
oñestur	relamparo	iñestur	oñestur (67)
peña 'rocher' ? (sic)	peña	barga	barga (100)
peñazulo	peñazulo	bargazulo	bargazulo (102)
zain	bená	zain	zein (107)
argizari	argizai	argizeri	argizegi (309)
erlanch 'vautour'	agila	erlanch	arrano belch (440)
otsorrai 'corbeau'	cho	belorrai	belorrai (437)
lore	flore; lore	flore	lore (565)
echekei 'allumer'	ichigi	ichiki	ichsin (1077)
nigor	igor	iñor	igor (22)
aurtzutu	aurtzuta	aurtzitu	aurtzutu (14)
gastezutu	gaztetasun	gaztezitu	gaztezutu (14)
zartzutu	zartzaro	zartzaro	zartzaro (14)
gonei	oni	onei	oni (19)

Gure sermoietan arkitzen ditugu *leiño*⁸ (17, 4), *barga* (22, 3 v.º), *argizegi* (22, 3), *arrano* (21, 2): "Ave rapiñecoac, ceimbeitire Arranoa, Alcona, eta Aguile", beraz "buitre, vautour", *belorrei* (19, 5 v.º), *lore* (16, 4 v.º), *isicqui* (19, 5 v.º ta 25, 1 v.º) *ior* (11, 4 v.º), *aurzutu* (15, 2), *gastezutu* (11, 4), *zartzaro* (11, 3 v.º) eta *oni* (14, 2). Euskara hau Goñi eta Oltza alderdikoa da, eta

(6) GONZALEZ ECHEGARAY, C. "Catálogo de la Colección del Príncipe Luis Luciano Bonaparte que se guarda en la Biblioteca de la Diputación de Vizcaya". *Euskera*, VII, 1962, 219-258. Ik. 48 (239. horrialdean), 69 (244) eta 78 (246).

(7) Ik. 48. zenbakian aipatzen diren orriak.

(8) Gure sermoietan bi aldiz arkitu dugu, baina ez du esan nahi 'brouillard', baizik 'odei, nuage': "icusicodute etortzen, gizonaren semea...leiño eder eta argui batean" 17,4. Bestalde, ageri da *odei* ere esanahi honekin berarekin 17, 3 v.º.

gañera esan daiteke Oltzakoa baino hobeto Goñikoa dela, hor ikusten bait ditugu *oñeztur*, *zein* —fonetismo hau Oltzan baino gehiago Goñin gertatzen da, hala uste dugu—, *argizegi*, *arrano*, *lore*, *aurzutu*, *gastezutu* eta *oni*, Oltzaren alde *ichiki* (9) bakarrik dagolarik. Aditza ere Goñiren alde dago, beti beti erabiltzen bait ditu *duze*, *zaze*, *dakize* eta holakoak, Oltzako *duzie*, *zazie* eta *dakizie*’ren ordez.

Goñibarko euskara nolakoa

Eskualde honetako euskarari buruz, honela hitz egiten du Bonapartek (10): “Goñi (localité appartenant à la variété d’Olza, faisant partie du sous-dialecte haut-navarrais méridional ultra-pampelunais)”. Orain ikusiko ditugu berari buruzko zenbait zehetasun, bai fonetika eta morfologia, bai sintasi eta hiztegiaren aldetik. Esan dezagun aurretik bere idazkera, sermoi hauetan, garai hartako bestetan bezala, gaztelaniaren antzekoa dela; baina saiatzan da fonemaren bat berezten: *ssocu* ‘xoku’, *chiquitio* ‘txikitto’ eta abar.

Fonetika

Bai fonetika eta bai morfologiaren aldetik, bete betean goi nafar hegoaldekoaren aurrean gaude. Aipa ditzagun zenbait fenomeno fonetiko:

1. *-st-* egiten *-zt-*’ren ordez *estie* ‘eztia’ (20, 3 v.º), *esta* ‘ez da’, *zaituste*, *geisto*, salbuespen bakanen bat badagola: *Eztuce* 11, 2.
2. *tr*, *br* eta *dr* egiten *ter*, *ber* eta *der/dar*’ren ordez: *atra* (12, 4), *abrats* (13, 3 v.º), *bapedrac* ‘batbederak’ (19, 2 v.º), *dramazquigun* (16, 5), *gindra-man* (16, 5 v.º) eta besteren bat.
3. Aurretik *e-* bat ipintzen *kendu* hitzean: *equendu* (16, 2). Ikusi baita ere *eziñegotzi* 13, 4 eta *eziñegotzi* 13, 4 ‘zinegotzi’.
4. Hitzaren bukaeran *-e* bat erasten erdaratik datozen hitzetan: *mortalbat* (11, 1), *Arbole*, *eta* (17, 3), *celestiale* (15, 1). Fenomenu hau ia beti gertatzen dela uste dugu.
5. Bokala diptongatzen zenbait hitzetan: *auñece* ‘oñaze’ (16, 2 v.º), *araigui* eta *areigui* ‘aragi’ (14, 1 v.º, eta 14, 2), *beigui* ‘begi’ (13, 5), azaltzen direla baita ere *oñece* (16, 7) eta *begui* (12, 4), ez ordea *aragi*.
6. *A* bokalaren itxidura kasu guzietan egiten da, salbuespen bat bakarrik dagolarik: 3. kasua ez da azaltzen, beraz *a-u* ez da aldatzen.

(9) Beste sail batean, hamaseidunaren ondokoan, saileko 27. sermoian arkitzen dugu *issinïc*. Ik. goian, 4. saila.

(10) *Le verbe basque... Deuxième partie. Observations*, X, 28. zenbakia.

7. *Idugui* 'eduki' 13, 4 v.º eta *iregui* 'ireki' 13, 5 hitzetan kontsonantea soinudun egiten da.

8. Ia beti *ezp-* da, oso bakan *esp-*ren bat ikusten dela: *espaut* 'ez badut' 23, 3. *Esn-* bakanen bat ere badago *ezn*'ren ordezt: *esneitequela* 20, 1 v.º.

9. Bi aldiz arkitu dugu *adisquidia* 21, 3 v.º, *adisquidea*'ren ordezt, baina salbuespen hutsa bezala.

Morfologia

1. Goi nafar egoaldekoaren fenomeno *morfologikoak beti* gertatzen dira; beraz, aditzean lehenaldian *-a-* dago *-n*'rik esaldi bakunetan; eta izenetan beti, huts egin gabe, atzizki hauek arkitzen ditugu: *-s*, *-ki* eta *-sko*. Horregatik: *ce* 'zen', *cego* 'zegon'; *sues*, *nequees*, *penas* 18, I; *odolesco* 13, 4 v.º; *gurussebatzuqui* 16,4 'guraiza batzukin'.

2. Deklinabidean jakingarriak:

Ergatiboa plural transitiboetan *-ek* da, salbuespenen bat kenduta: "eritasunec, oñecec (sic) afrentec, deshondrec... estzaquete iñ" 16, I.

Genitibo edutezkoa laburtu egiten da singularean, gehienetan esango nuke: "Jangoicoan gracie" 12,2.

Datibo pluralean *-egi*: *becatoregui* 11, I v.º; zenbait hitzetan singularean ere bai: *ioregui* 'inori' 19, I v.º, *eribetegi* 'eri bat' 11, 2 v.º.

Destinatiboa: *-dako*.

Ablatiboa gehienetan *-tik* da, baina askotan *-ti*; pluralean *-tati*, eta batzutan *-tati*.

Inesiboa: *beiten* 'baitan' 12, 4 v.º.

Ablatiboa, bizidunetan, *-ganik*, eta adlatiboa *-gana*.

3. Aditzarekiko zenbait fenomeno ere aipatuko ditugu:

-larik atzizkia beti hola (Elkanoko Lizarragak gehienetan *-laik*): *altzazquiquelaric* 14, 4 'ahal zituelarik'.

Geroaldia adierazteko, *-n*'rekin bukatzen direnek honela egiten dute: *emanen*, *egonen*, *izanen*, hemen sartzten dela *hillen* ere 20, 3 v.º: ageri da ere *emaiñ* eta beste horrelakorik.

Aipatzekoa da ere nola idazten dituen *errezibizituz gero*, *galduz gero* eta holakoak. Esan daiteke beti *-eskeros*, dena batean, idazten duela: *galduesqueros* 15, 2, *iñ esqueros* 15, 2, *errecibitu esqueros* 15, 3.

4. Erakusleak hauek dira:

au, ori, ore; onek, orrek, arrek; abek eta ebek, oiek, aiek eta eiek; ontan, ortan, artan.

5. Aldi askotan *-bat, -at* eta *-batzuek, -atzuk* izenarekin lotuak ageri dira, atzizki iduri: *tiranoat* 11, 2 v.º, *andiegoatzuc* 11, I v.º, *arimebat* 11, I, *gendeinfelbatzuegui* 11, I.

6. Adjetibo posesiboak:

ene eta *naure, zure* eta *zaure, gure* eta *gaure, zauren, bere* eta *beren, eien* 'leur', *aurorrec, zaurori, zaurorrec.*

7. Hemen sartuko ditugu, aditza dela-ta gertatzen diren konglomera-tuak, gehien agertzen direnak, hauek direla:

Baldin eta aditz laguntzailea: *barimezuere* 'baldin bazuen ere' 13, 2 v.º, *bari maute* 'baldin badute' 19,5 eta abar.

Ba eta aditz laguntzailea: *bauce* 'baduzue' 12, I v.º.

Bait eta laguntzailea: *veinte* 'bait da' 16, 2 v.º, kontestu hontan ageri dela: "ceñi veinte".

Behar eta laguntzailea: *beaurce* 'behar duzue' 13, 2 v.º, *beaurte* 'behar dute' 19, 2 v.º, *beaurzu* 'behar duzu' 19, 3, *beirtuzu* 'behar dituzu' 19, 3.

In eta laguntzailea: *indunt* 'in dut' 14, 4.

Nahi eta laguntzailea: *naut* 'nahi dut', 15, 2, *nauce* 'nahi duzue' 11, 4.

Sintasia

Lehenbizi zenbait gauza berezi ipiniko ditugu, eta gero esaldi konposatuak, aditz jokoan aberastasuna ere kontuan hartzen dugula.

I. Esaera edo esateko modu jakingarrietan hauek ditugu:

Adjetibo posesibo edo edutezkoa: "Ay *ene* tristea!" 14, 4.

Bide hitza 'ematen du, dirudi' adierazteko: "*bidedu*" 17, I.

Diot hitza 'esan nahi dut' adierazteko: "Etorrico da egun artan, Juicioco egunean *dioi*" 17, 2.

Genitibo eta aditza, akusatibo eta aditzaren ordez, askotan gertatzen da, adibidez: "sartucé, Bersabe Erregueren Ama, *graciebaten* escatzera" 19, I.

Gure dotrinetako euskararen jatortasuna, ipintzera goazen pasartea bezalakoetan ikus daiteke: "lendabissimo aldien etorcen bezala aur ssaio berrie, escuec fajaturic, oztac, negarres" 17, 4.

2. Esaldi konposatuetan honoko hauek, besteak beste, dira jakingarri eta aditz jokoan iturri:

Baldintzazko esaldiak: “sartu *baledi* Jizon (sic) bat, eiñ abilidade, eta podore anditecoa, ece eman *balezazu* de repente osasune gucie, beiguiec icusteco, bearriec aitzeco, mie mintzetzeco, escuec icutzeco, eta oñec ibiltzeco; eta artas landara libratzen *bacinduzquique* vrquebeti: au guciau zuri iñ ondoan balie*bacindeitze* mies gizonarri maldio (sic) egotzitzeco... oñes, eta escues, eritzeco... eta osticoca vre, ibiltzeco, çer erranenluque zutes mundeç?” 16, 2 v.º - 3.

Ondoriozko aditz-jokoetan aberatsa: “au ongui, pensá balezate becatorec, çembat probechu atraco *luquete*, Jangoicoac, beren onetan, ematen dizquioten trabajuetati! Ceñ paciencie andierequi, eramoco *lireque* trabajuec! Çer conformidadearequi, emanen *lequizquioque* Jangoicoari graciec, trabajuengatic! Beñe... galtzen tuste; paciencietan, eta Jangoicoan icenan eramoztearequi, irebaco *luzqueten*, meregimentuec; galtzentuste... emeiñ *leoqueten* consueloa” 18, 4.

Subjuntibozkoa: “Çer manatzen du demonioan legueac? *Etzazule* amatu Jangoicoa, aborreçi *zazule* projimo lagune, *etzazquizule* obeditu... Aite, eta Amac... *intzezule* lan sseietan... eta *etzazule* iñ casoric Jangoicoas” 16, 2 - 2 v.º.

Agintaldia ageri hemen: “Ene semea...alibietzazu gureatsoen zarzaroa, estzazquizule, inquietatu...sufritzezquizu, eta...faltac barimedituste, disimiletozquiotezu” 19, 4 v.º.

Ece erabiltzen da esaldi konpletibo, esajeratibo eta konparatiboetan: “Cierto da *ece*” 15, I v.º; “iago...*ece*” 15, 5; “eiñ...*ece*” 17, 3.

-*gatic* atzizkia *zergatia* eta *zertarakoa* adierazteko erabiltzen da behin baino gehiagotan: “San Juan Bautiste gloriosoa arquitzencela preso, eta cateas veteric, gartzele batean, eguiec *prediquetzeagatic*, eta cerengati, escandaloa equendu, neizuen” 18, I; “estute artzen... Jangoicoac... salba *deitzena-gatic*, egortzen dizquioten, nequeac” 18, 3 v.º.

Cerengatic eta *cerengati*ren bitartez adierazten da normalki *zergatia*: “*cerengati*, escandaloa equendu, neizuen” 18, I.

Atal hau bukatzeko, egilearen prosaren bizitasuna ezagutzeko proposa dela uste dugun pasarte hau emango dugu:

“Çer signifiquetzendu, Christio fielac, beicic descuido andibet salbacioan gueiñen, icusitzea, ez sollic astreegunetan (aic), becic (sic) aun sseitan ere, ain desamparaturic Templo sanduau mezacon, eta vezperetacoan; eta ein gendes beteric larreiñoiec, echeoiec, eta zocoiec, ia barajarequi, ia murmuretzen, eta anitz gaste Jangoicoan ofenditzen llanecequi. Eta norc du culpe? *llendabissicoa* echen jabeec lecu emateas, biguena Aite, eta amec, eta Nausi, eta echecoandrec, ez ecarriaracitzeas beren mirabeac, eta beren vmeac, Meza

nausire, eta Vezperetara; beñe cermilagro da, ez etortzea cuen (sic) humeac, eta mirabeac, ezpazarate etortzen zauroc. Eta ebetas landara dute culpe ezin-egotzi jaunec, ez embarazatzeas plazaco, eta echetaco diversioac officio Divinoen demboran, eta lomismo arrastan, zortzietati landara, egondirembecela anitz aldiz, bedratzi amarac (sic) artio, quimerarembat iqueteco ocasioa-requi, eta quimera iquen, edo ez iquen, dute obliguecio Eciñegotzi jaunec embarazatzeco diversio guciec zortzietatic landara” 13, 3 v.º - 3.

Hiztegia

Hemen ipiniko ditugun hitzak ez dira izango bitxi eta arraroak; hitz arruntak izango dira eta egunerokoak, euskalki guzietan erabiltzen diren horietakoak. Gerta daiteke hala ere euskalki batean *guzi* esatea eta beste batean *guzti*; *andi* eta *aundi*; *saindu* edo *santu*; *txiki* eta *txipi*; *bezela*, *bezala*, *bekela* edo *bekala*; toki batzutan *ahaztu*, bestetan *ahantzi* edo *atzendu*; *beste* eta *bertze*. Holakoak izango dira gehien parte aipatzera goazen hitzak, horien bitartez euskalki eta euskalki-pekoeen mugak ezartzeko.

abrats ‘aberats’ 13, 3 v.º.

aitzine 24, 4 v.º (behin bakarrik) Ik. *eitziñe*.

alor 16, 3.

andi 13, 4 v.º. Hamar bat aldiz; *aundi*; beste guzietan, *andi*.

alketu ‘lotsatu’ 15, 5.

anitz ‘asko’ ia beti.

araiği 14, I v.º eta *areigi* 14, 2 ‘aragi’.

ardantze ‘mahasti’ 14, 3 v.º.

argatik 14, 1.

arime 14, 2.

arkitu 13, 3 v.º.

arrazio ‘arrazoi’ 13, 4 v.º.

atra ‘atera’ 12, 4.

atzendu ‘ahaztu’ 13, 2.

auñeze ‘oinaze’ 16, 2 v.º Ik. *oñeze* ere.

aurrean 13, I eta abar.

aurzutu ‘aurtzaro’ 15, 2.

bage ‘gabe’ 14, I v.º etab. (ia beti); *gabe* oso bakan.

bai eta *bei* ‘baietz’ esateko.

barga ‘harkaitz’ 22, 3 v.

beiten ‘baitan’ 26, 3.

begi eta *beigi* 12, 4 eta 13, 5.

bekatore 14, I v.º. Hiruzpalau aldiz bakarrik *bekatari*.

beldur 24, I v.º.

belorrei ‘bela, bele’ 15, 2. Elkanon *otsorrai*. Azkeneko *-ei* fonetismo izango da, *-ai*ren ordez.

bekela eta *bezela* 15, I v.º, Lehenbizikoetan biak, azkenekoetan *bekela* bakarrik.

bertze 14, 3 v.º.

bre 'bere' 13, 2. Normalki *bere* da.

burriñesco 'burnizko' 16, 6.

damutasun 14, 4 v.º.

daus 'deus' 13, 4 v.º.

dretxoa 'deretxoa' 12, 2 v.º.

ebagi 'ebaki' 13, 5.

ebatsi 'ostu' 16, 3.

egorri 'bidali' 18, 3 v.º.

egotzi 'bota, jaurtiki' 15, I.

egun 'gaur' 15, I.

Eingeru 15, I v.º. *A-i* fonetismoa dela-ta *Eingeru*, eta ez *Aingeru*.

eitziñe 'aurrera' 24, 3 v.º. Behin bakarrik, *aitzine* bezala.

elur 19, 5 v.º.

-en: geroaldian *-n'*dun aditzetan, eta hola *egonen* 18, 3. Gehienetan horrela, baina zenbait aldiz *egoñ* ere bai 18, 3; eta *hil*: *illen* 20, 3 v.º.

ene 'nere' 13, 4. Ik. *nites*.

entendatu 13, 3. Bainan *entendimentu* 12, 2.

ekendu 'kendu' 16, 2.

eramo 'eraman eta sufritu' 13, I.

eregi ta *erigi* 'erein' 20, 2 v.º.

ertxi 'itxi eta mehar' 14. 1 v.º eta 13. 4 v.º.

erran 'esan' 14, 1 etab.

eskubiko/ezkerreko 17, 1 v.º.

eskeros 13, 1 v.º.

eze 13, 2 v.º. Esaldi kompletiboak eta osatzeko.

etxekoandre 13, 4 v.º.

ezinegotzi 'zinegotzi' 13, 4.

Eziñegotzi ere bai 13, 4.

fite 'azkar, agudo' 14, 4.

frutu 22, 3.

gabe 17, 1. Ik. *bage*.

gastezutu 'gaztaro' 11, 4.

geñen eta *geiñen* 'gainean' 11, 4 v.º eta 11, 4.

gogargi 'inspiración' 17, 2. Larramenditik hartua da; ez gara ohartu badago jatorri horretako beste hitzik.

gise 'era, modu' 19, 2 v.º.

gizon 17, 1. Bi modutara ageri da idatzia: *guizon* eta *gizon*.

guti 'gutxi' 13, 3.

guzi 'guzti' 13, 3. Beti hola.

iago 'gehiago' 13, 2 v.º eta beti.
idugi 'eduki' 13, 4 v.º.
iguzki 12, 3.
illoba 'biloba' 19, 5.
iken 'izan' 13, 4. Gehienetan *iken*; *izen* azkenekoetan, batez ere.
illergi 'ilargi' 12, 3.
in 'egin' 11, 1 v.º: "indituen".
intres 'interes' 19, 5.
ior 'inor' 11, 4 v.º.
irebazi 'irabazi' 26, 3.
iregi 'ireki' 13, 5.
Iruñeko 16, 6 v.º.
izerrak 'izarrak' 12, 3.

Jangoikoa 13, 1.

Kristio 'kristau' 13, 1.

Madrilgo 13, 1 v.º.

Madrille 13, 1 v.º Nora adierazteko.

mereji eta *meregi* 13, 4 v.º eta 19, 3. Gehienetan lehenbiziko idazkera; esakera izan daiteke, gaurko euskal idazkeran, [merexil]. Ik. *xaio*.

mintzetu 'hitz egin' 19, 3.

mirabe 'morroi' 13, 3 v.º.

moldegueitz 'trakets, kankail' 26, 3 v.º.

mutil 'gizaki gazte' 13, 3 v.º "Mutil, eta nescato".

nausi 'nagusi' 13, 3 v.º.

nekazari 'laborari' 13, 1 v.º.

neskato. Ik. *mutil*.

nites 'nitaz' 14, 4.

oian 'mendi' 13, 2. Taborko mendiaz ari da.

oñeze 'oinaze' 16, 7 etab. *Auñeze* ere bai.

orditu 'mozkortu': "orditu artio" 16, 3.

orai eta *orei* 'orain' 13, 4 eta 12, 4 v.º Ia beti bigarrena.

oraitu eta *oreitu* 'oroitu' 17, 4 v.º eta 13, 2 v.º.

orla 'horrela, hola' 13, 3.

ortzegun 'ostegun' 22, 3.

sandu 'saindu, santu' 13, 1.

serbitu 13, 1 v.º. Gehiena hurrengoa erabiltzen da.

serbitzetu 13, 1.

sollik 'bakarrik' 13, 1 v.º.

soro, eta ardantzetan 14, 3 v.º.

Trinte 'Trintate' 12, 4.

Trintete 'Trintate' 21, 1.

txiki 'txipi' 13, 4. Beti hola.

txoill "txit, oso" 13, 3 v.º.

xaio eta *xeio* 12, 4 eta 24, 1. Bere idazkera honela da: *ssaio*, *sseio*, *geio* eta *jeio*. Ez da inoiz ere *sortu* 'jaio' erabiltzen.

xai eta *xei* 'jai' 16, 2 v.º eta 16, 2 v.º.

xakiñ 'jakin' 13, 4 v.º.

xan 'jan' 16, 4 v.º. SS bikoitzaren gainean marratxo bat.

xantzi 'jantzi' 19, 2.

xarri 'jarri' 19, 4.

xauzke(rako) 13, 4: "diversioraco, eta *ssauzqueraco*". Ematen du 'dibertsio' nahi duela esan, *xauzi* 'jauzi'-tik behar bada.

xegi 'jeiki' 24, 4: "gau erdicoan *sseguitzen* ce (Errege Dabid), oracio itera".

xoku 'joku' 16, 3. Marratxo bat ss- bikoitzaren gainean. Berdin *xokatu* 16, 4 v.º.

xosten 'josten' 24, 4 v.º.

ugelde 'ibai' 13, 4 v.º.

zarzaro 11, 3 v.º.

zelestiale 13, 2 v.º: "Glorie celestialea".

zetako 'zertako' 16, 4 v.º.

zetan 'zertan' 16, 3.

Aditza

Zati hau zenbait pundutan banatuko dugu, horretarako beste hainbeste fenomeno jakingarri berezten ditugula.

1. Goñikotzat ematen ditu Bonpartek (11) ZUEK pertsonak, beren bukaeran *-ze* dutelarik *-zue*'ren ordez, Oltzakoek berriz *-zie* egiten dutela. Bere esana beti ageri da hemen baieztaturik: *duze* 'duzue' 11, 3, *tuze* 'dituzue' 11, 4, *dizet* 11, 1, *dakize* 'dakizue' 12, 1, *daukeze* 12, 1 etab.
2. *De-* askotan galdu egiten da: *zakegu* 'dezakegu' 12, 2 *zazule* 'dezazula' 11, 3 v.º, *zola* 'diezaiola' 12, 2, *zozu* 'diezaiozu' 12, 4 v.º, *zadazu* 'ieza-dazu' 16, 4 v.º; bainan *dezoten* 'diezaien' 15, 1 v.º.
3. *Di-* galtzen da askotan, bainan ez beti: *tuste* 'dituzte' 14, 1, bainan *dituste* 11, 3.
4. *Barnean laburturik*: *deizke* 'daitezke' 15, 2, *nuzke* 'nituzke' 16, 2, *zeiste* 'zaitezte' 15, 2.
5. *-E*'ren ordez *-ote*: *diote* 'die' 14, 1, *dakiotte* 'zaie' 11, 1 v.

(11) BONAPARTE, Luis-Lucien. *Le cantique des trois enfants dans la fournaise*. Londres, 1869. Elkano, Gares, Oltza eta Goñiko euskaraz dago, Goñi eta Oltzako itzulpenetan sei hitz ez beste guztiak eta fenomeno fonetiko eta morfologiko den-denak berdinak direlarik. Ikusi baita ere 6. oharpenean aipatutako orriak, batez ere 78. zenbakian daudenak.

6. *Pluraltzaileak bat baino gehiago dira: bezazqui* ‘bitza’ 13, 4 v.º, *dauzkizu* ‘dauzkazu’ 12, 4 v.º, *beigezazki* ‘biezazkigu’ 13, 5, *ginduzki* ‘gintuen’: “*crietu guinduzqui* (Jangoikoak)” 21, 2 v.º, *zazkigu* ‘ditzagun’: “*eitzez- quigun*” ‘adi ditzagun’ 11, 2, *zitue* 15, 1, *dakizkio* ‘zaizkio’ 12, 2.
7. *Izan* aditzaren lehenaldia hau da: *neiz, da, gara, zara eta zada, zarate, dire; dut, duzu, du, dugu, duze, dute*.
8. Azkenik, zenbait aditz-joko berezi ipiniko ditugu.
banitz ‘banintz’ 16, 1 v.º.
dakiola ‘dakiola’: “Jangoicoari nei *daquila*” 13, 4; ‘zaiola’ 14, 2 v.º.
dakiot ‘zaie’ 11, 1 v.º Ik. baita ere *zetote*.
dakizkitzu ‘zaizkizu’ 11, 2.
daritzo ‘deritzo’ 24, 1.
doie ‘dihoa’ 11, 3.
ginduela ‘genuela’ 15, 3 v.º.
idezu ‘eman iezadazu’ 12, 2.
laudeke ‘leudeke’ 14, 3 v.º.
likezu ‘eman liezaizuke’ (?): “derrepente illic erortzeco, eslitzeque bertzeric bear, beicic Jangoicoac *liquezun*, arguitasun pisquebat, icusteco, ceifñ” 16, 5 v.º.
nitze ‘nintzen’: “*nitzen* becela” 12, 3 v.º.
nitzeke ‘nintzateke’ 12, 3 v.º.
zeikio ‘zitzaion’ 11, 2.
zeiote ‘zeie’ 13, 4.
zindue ‘zenuen’ 11, 2 v.º.
ziñue ‘zenuen’ 11, 2 v.º.
zindute ‘zenuten’ 15, 2.
zeritzon ‘izeneko’: “Can *ceritzonac*” 19, 4 v.º.

Bukatzen

Ez dugu arazo honetan dogmatikoak izan nahi. Beraz, esan dezagun dotrina hauek Goñi aldeko euskaraz izan daitekeela idatzirik. Badago, hala uste dugu, arrazoirik hori sustengatzeko, bai kanpotiko bai barrendikoak. Espero dugu arkitzea noizbait beren egilea, ia horrela segurantz handiagoa lortzen dugun. Bestalde, ez dugu ahantzi behar badagola beste semoirik ere bilduma honetan Goñi (eta Oltza) aldeko euskaraz idatzirik.